

A CSEHSZLOVÁK—MAGYAR FORRADALMI, HALADÓ KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉNEK EGYES KÉRDÉSEI A MAGYAR ELLENFORRADALMI RENDSZER ELSŐ ÉVEIBEN (1919—1921)

BOROS FERENC

Ahhoz, hogy a két világháború közötti csehszlovák—magyar kapcsolatokat a maguk teljességében lássuk és abból a mára vonatkozó következtetéseket is le tudjuk vonni, feltétlen szükséges, hogy marxista történetírásunk az uralkodó osztályok által szított nacionalizmussal, sovinszta gyűlölködéssel átítatott ellentétek gyökereinek, tényleges okainak feltárása mellett fokozottabb gondot fordítson a két ország népei későbbi együttműködését is jelentősen elősegítő haladó erők kapcsolataira. Ez a terület volt az, amit a magyar burzsoá történetírás a múltban, a revizionista politikát támogatva, minden erővel homályban igyekezett tartani. Pedig megvoltak mindvégig azok az erők, amelyek összefogtak a közös ellenség ellen, a közös ügy érdekében. Ez az üldözött tábor nem volt egységes, de jelentőségében mégis nagy volt, s jelentős összekötő kapcsot alkotott a múlt haladó tradíciói és jelenünk között.¹

Tanulmányunk azzal a céllal készült, hogy elemezze a két nép haladó, forradalmi kapcsolatait a Horthy ellenforradalmi rendszer hatalomra jutása után, továbbá a csehszlovákiai magyar emigráció együttműködését és viszonyát a csehszlovák munkásmozgalomhoz.

*

1918 végén, az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásával, a cseh, a szlovák és a magyar munkásság és a néptömegek különböző rétegeinek kapcsolatai nem szűntek meg, hanem továbbfejlődtek. A kapcsolatok alakulását számos tényező elősegítette, bizonyos akadályok azonban megnehezítették. Marxista történetírásunk, főleg a Magyar Tanácsköztársaság és a Csehszlovák

¹ A cikkben a szerző nagyobb figyelmet szentel a polgári és szociáldemokrata emigrációnak és ezzel összefüggésben a csehszlovákiai kapcsolatainak. A kommunista emigráció ennél sokkal jelentősebb és sokoldalúbb kapcsolatait csak nagyon vázlatosan érinti. Részben azért, mert a kapcsolatoknak ez a része ismertebb. A szerző tollából ezzel kapcsolatosan lásd: K vzt'ahom mad'arskej komunistickéj emigrácie a československej marxistickej l'avice. Historický časopis. 1959. 4. sz. 520—544. o.; Magyar kommunisták a csehszlovákiai munkásmozgalombalszárnyán (1919—1921). Párttörténeti Közlemények, 1960. 1—2. sz. 113—150. o.

Köztársaság közötti viszony kérdését elemző munkák és tanulmányok² meggyőzően, bár korántsem kimerítően azt mutatják, hogy az 1918 utáni forradalmi fellendülés évei mennyire kedveztek a csehszlovák — magyar forradalmi erők kapcsolatainak és mennyire szükség volt e kapcsolatok elmélyülésére a sikeres közös harc érdekében. Bemutatják e közös harcban megvalósult együttműködés nagyszerű tényeit is. Így pl. elmondják, hogy a szervezeti kapcsolatok a szlovákiai, kárpát-ukrajnai magyar és a magyarországi szociáldemokrata, majd kommunista szervezetek között 1918 után nem szakadtak meg, hanem megmaradtak és ezek a kapcsolatok sok tekintetben elősegítették a két ország forradalmi erőinek további szoros együttműködését, bizonyos értelemben a közvetítő szerepet töltötték be a két ország munkásmozgalma között. Tények bizonyítják, hogy a csehszlovák munkásság nagy tömegei mély rokonszenvvel kísérték a gyors balratolódást Magyarországon 1918 után és támogatták a magyar munkáshatalmat. A szlovákiai proletariátus pedig követte a magyar proletárforradalom példáját.

E munkák ugyanakkor rámutatnak arra is, hogy az 1918 után kialakult új helyzetben számos tényező mennyire megnehezítette a magyar és a csehszlovák forradalmi és haladó erők összefogását. Sem a Károlyi-kormány nacionalista nemzeti politikája, sem pedig a csehszlovák burzsoá politika nem segítette elő az együttműködés kiszélesedését ezek között az erők között. Ellenkezőleg, elhomályosította és hátráltatta a közös érdekek felismerését. A burzsoá nacionalizmus erősebben tudott hatni 1918 után Csehszlovákiában, ahol a nagy progresszivitást jelentő nemzeti függetlenség elérése és önálló államiság megteremtése párosult a tömegekben széles körűen elterjedt illúziókkal a további fejlődést illetően. Ily módon a két ország forradalmi erőinek útja kissé elvált egymástól: a csehszlovákiai viszonyok nem kedveztek annyira a proletárdiktatúráért folyó harcnak, mint a magyarországi viszonyok. Ez a forradalmi és haladó erők kapcsolataiban is éreztette hatását, amely többek között abban jelentkezett — főleg a cseh országrészekben, ahol az említett illúziók, s a burzsoázia pozíciói is erősebbek voltak —, hogy a tömegek nagy többsége nem értette meg és nem tudta követni a magyarországi utat, s így többé-kevésbé a nemzeti felszabadulás elsőbrendűségéből kiindulva — a burzsoázia és a jobboldali szociáldemokrata vezetők álláspontját tették magukévá a magyarországi proletárállamhoz való viszony kérdésében.

² Lásd ezzel kapcsolatban többek között: M. Vietor, Slovenská sovietská republika. Bratislava 1955 és 1959.; V. Král: Intervenční válka československé buržoázie proti Maďarské sovětské republice v roce 1919. Praha 1954, M. Dzvonik: Ohlas Velkéj októbrovej socialistickej revolúcie na Slovensku (1918—1919) Bratislava 1957.; L. Hubenák: A Magyar Tanácsköztársaság hatása a délnyugat-szlovákiai forradalmi mozgalom fejlődésére. Párttörténeti Közlemények, 1966. 1. sz.; Arató Endre: Magyar, cseh és szlovák munkások együttműködése a Nagy Októbert követő forradalmi fellendülés időszakában (1917—1920). Századok, 1959. 1. sz.; Boros Ferenc: Magyar—csehszlovák kapcsolatok az ellenforradalmi rendszer első éveiben (1919—1920). Kandidátusi értekezés. Budapest, 1967. stb.

A probléma leegyszerűsítését jelentené, ha e felfogást az egész periódusra adottnak vennénk és nem látnánk fejlődést a tömegek tudatának alakulásában. A Magyar és a Szlovák Tanácsköztársaság időszaka, ezen belül a csehszlovák burzsoázia intervenciója a magyar proletárállam ellen, s általában a magyar proletárállamhoz való viszonya kijózanítólag is hatott a tömegekre, s a későbbiekre vonatkozólag is sok tapasztalatot nyújtott a csehszlovák néptömegeknek. Már 1919 őszétől kialakult a munkásmozgalomban a marxista balszárny, amely igen nagy hatással volt a csehszlovák—magyar forradalmi erők együttműködésének továbbfejlődésére, többek között arra, hogy a korábbi, főleg a Tanácsköztársaság időszakában kialakult kapcsolatok tovább éltek. Ennek volt egyik folyománya, hogy a Magyar Tanácsköztársaság leverése után a Vörös Hadseregben harcolt csehszlovákiai vörös katonák és egyéb személyek ezrei özönlöttek át a határon Csehszlovákia területére,³ akik között sok száz magyar kommunista munkás, paraszt és értelmiségi volt. Jelentős részük a csehszlovák munkásság védelme alatt és támogatása mellett csakhamar bekapcsolódott az ottani munkásmozgalomba, s arra törekedett, hogy forradalmi tapasztalatait az emigrációban hasznosítsa és szövetségeket, új harcosokat nyerjen a Horthy-reakció elleni küzdelemhez.

A Magyar Tanácsköztársaság leverése és az ellenforradalmi reakció hatalomrajutása fordulópontot jelentett a magyar nép történetében: az ellenforradalmi reakció véresen leszámolt a proletárforradalom résztvevőivel és támogatóival. Az ellenforradalmi terror idején a magyar proletariátus olyan helyzetbe került, amelyben erejét létének védelmére kellett koncentrálnia s így igen nagymértékben szükségelte a nemzetközi forradalmi és haladó erők fokozott támogatását.

Mivel az ellenforradalmi reakció a szomszédos államok demokratikus vívmányait is veszélyeztette, a csehszlovák forradalmi és haladó erők csakhamar a magyar munkásosztály harcaival vállaltak szolidaritást, annál is inkább, mert a monarchista revizionista ellenforradalmi politika Csehszlovákia léte ellen is irányult.

Ezt a tényt a csehszlovák munkásosztály is felismerte és a Horthy-Magyarország elleni harca nemzeti érdekűvé vált. Ezáltal a csehszlovák—magyar forradalmi és haladó erők együttműködésének lehetősége kiszélesedett: az együttműködés a korábbinál sokkal szélesebb társadalmi jelleget kapott.

Fontos kérdés volt ugyanakkor, hogy az ellenforradalmi magyar reakció elleni harc helyes, osztályharcos értelmezést nyerjen. Ez mind a magyar, mind a csehszlovák munkásmozgalom szempontjából lényeges kérdés volt, annál is inkább, mivel a burzsoá propaganda és a jobboldali szociáldemokrácia — nemzetközi és csehszlovák viszonylatban egyaránt — elvi kérdést csinált

³ A budapesti csehszlovák követség egyik augusztusi jelentése szerint mintegy 30 ezer személy szándékozik Csehszlovákia területére menni, akik aktívan részt vettek a Magyar Tanácsköztársaság harcaiban. Archiv mesta Bratislavy. Mestská rada. 179. 91/1/24. 334/19.

a magyarországi ellenforradalmi reakció hatalomrajutásából. Ez mindenekelőtt abban mutatkozott meg, hogy a proletárállam természetes következményének, „bűnének” próbálta beállítani az 1918-ban elért „nemzeti függetlenséget”, és a demokratikus vívmányokat veszélyeztető ellenforradalmi reakciót Magyarországon. Kísérletet tett arra, hogy a már gyengülő burzsoá nacionalista illúziókat a csehszlovák burzsoá állam jellege és politikája iránt ismét megerősítse. Sajtószerveik a fő támadást a proletárdiktatúra eszméje ellen irányították. A proletárdiktatúrát, mint a szocializmushoz vezető utat a tömegek előtt a magyar példán keresztül végleg kompromittálni akarták. Azt bizonygatták, hogy a magyar proletárállam belső gyengeségei folytán magától omlott össze, s főleg azért, mert ennek az útnak nem volt meg a lehetősége Közép-Európában, sőt Friedrich István és Habsburg József főherceg hatalomrajutásáért, a reakció nyílt előretöréséért a kommunistákat tették felelőssé,⁴ hangoztatván, hogy a reakció győzelmét Magyarországon a magyar kommunisták „vörös terrorja” eredményezte, vagyis „a reakció ott üti fel a fejét, ahol a bolsevizmus gyökeret vert”.⁵ Mindehhez még hozzájött a monarchista veszély felnagyításának tendenciája is. Ez pedig egy időben történt a csehszlovák balszárny megerősödésével, a csehszlovák munkásság tömeggyűléseinek megsokszorozódásával, amely utóbbiakban a munkástömegek őszintén kifejezték tiltakozásukat a fenyegető magyar monarchista reakció ellen. A burzsoázia pedig, ahogy korábban a „magyar bolsevizmus”, most a magyar „monarchista, revizionista veszély”, jelszavával igyekezett a jobboldali szociáldemokrata vezetők által támogatva — közös frontba egyesíteni az elnyomottakat az elnyomókkal.

Ilyen helyzetben az ellenforradalmi reakció hatalomrajutása körülményeinek helyes megítélése, s mindenekelőtt a magyar proletárállam emlékének és eszméjének védelme nemcsak a magyar—csehszlovák haladó kapcsolatok továbbfejlődésének volt egyik fontos tényezője, de a csehszlovák munkásmozgalmon belüli eszmei tisztulás szempontjából is jelentős volt.

S itt leszögezhetjük: a csehszlovák munkásmozgalmon belüli balszárny megerősödésének volt elsősorban köszönhető, hogy a burzsoáziának és a szociáldemokrata párt jobbszárnyán levő vezetőknek nem sikerült jelentősebb megtorpanást kiváltani a tömegek tudatának fejlődésében, nem sikerült a munkásmozgalom forradalmi egységének erősödését megakadályozni, sőt a balszárny lényegében ezt az offenzívát visszaverte.

Ez egyrészt abban mutatkozott meg, hogy a tömegek a monarchiaellenes megmozdulásokban a burzsoá zászló mögé nem sorakoztak fel egységesen, továbbá egyre világosabban látták a Magyar Tanácsköztársaság leverése után a csehszlovák burzsoá köztársaság osztályjellegét.

Az erősödő balszárny Csehszlovákiában nemcsak védelembe vette a magyar proletárállam eszméjét, hanem osztályharcos alapon fordult szembe

⁴ Národní listy, 1919. aug. 2., Právo lidu, 1919. aug. 2. Robotnické noviny, 1920. aug. 5.

⁵ Venkov, 1919. aug. 7.

a magyarországi ellenforradalmi reakcióval és a kibontakozó fehérterrorral. Mindezt már a „monarchista veszély” elleni gyűléseken is le lehetett mérni, ahol jobb- és baloldali szónokok egyaránt felléptek. A baloldali szónokok a magyar reakció előretöréséért az antantot, sőt közvetett formában a csehszlovák burzsoáziát is felelőssé tették. Rámutattak arra, hogy a magyar proletárdiktatúra volt a legjobb védelmi eszköz a reakció ellen s a csehszlovák burzsoázia mégis intervenciót indított ellene. A Sociální demokrat augusztus 8-i számában elutasította azt a rágalmat, hogy a magyar proletárállam magától omlott össze, s leszögezte, hogy az ellenforradalom túlereje győzte le azt.⁶ A balszárny védelmébe vette a szocializmusért folyó harc proletárdiktatúra formáját s ahogy ezt a Sociální demokrat írja: „... legyen halál és éhség, de egy országban sem lehetséges a magyar diktatúra megsemmisülésének hatására eltemetni a tanácsok eszméjét. Az utóbbi időszak eseményei túl világosan mutatják, hogy a tanácsok szervezése az a forma, amelynek segítségével a proletariátus eléri a hatalmat.”⁷ A Červen — észak-csehországi kommunista lap — pedig arra mutatott rá, hogy nem a „véres vörös” terror segítette elő a reakció hatalomrajutását, hanem a forradalom engedékenysége, az ellenség elleni kérlelhetetlen harc hiánya.⁸ A baloldali sajtó úgyszólván kényszerítette a többi lapot, hogy a „magyar ügyről” ne hallgassanak. „Kun kormánya alatt Magyarországon rend és nyugalom volt, de a mi polgári újságaink minden erőt a magyar kommunista munkáskormány ellen uszítottak és mozgósítottak. Magyarországon most polgári reakció uralkodik és véres rémuralom dúl — de ez már a mi polgárságunk szerint nem olyan szörnyű és veszélyes, mint a munkáskormány. Vonjuk le ebből a tanulságot” — írta a Kladenská svoboda.⁹

Horthy Budapestre történő bevonulása, továbbá az erősödő fehérterror, másrészt a Csehszlovákia ellen irányuló katonai, revizionista törekvések és irredenta mozgalom méginkább aktuálissá tették a cseh s főleg a szlovák munkásság számára a magyarországi fehérterror elleni harcot.

E harc már 1919 végén széles körűvé vált, középpontjába Korvin Ottónak, a proletárállam egyik vezetőjének és társainak a megmentése került. 1920 tavaszán Somogyi, jobboldali szociáldemokrata újságíró meggyilkolásával újabb lendületet vettek a fehérterror ellenes fellépések, amelyekbe még nagyobb tömegek kapcsolódtak be. A marxista baloldali soraiban érlelődött az a gondolat, hogy a „hóhérok uralmát” a nemzetközi proletariátus egységes akciójával kell elsöpörni.¹⁰ Főleg a kárpát-ukrajnai és a szlovákiai magyar nyelvű munkásság követelt radikális eszközöket.¹¹

⁶ Sociální demokrat, 1919. aug. 8.

⁷ Uo. 1919. aug. 22.

⁸ Červen, 1919. szept. 25.

⁹ Kladenská svoboda, 1919. aug. 12.

¹⁰ E gondolatot konkrétan fejezi ki a Kassai Munkás, 1920. febr. 19. Le Horthyval! c. cikke.

¹¹ Lásd ezzel kapcsolatosan a szociáldemokrata párt beregszászi szervezetének a különböző nyugati baloldali lapokhoz küldött leveleit. UVA Česk. voj. velit. č. j. 206/20. div.

A csehszlovák munkásság harca a fehérterror ellen tetőfokát az 1920. június 20. — augusztus 25. között a nemzetközi bojkott idején érte el. Ebben az időben akarták a magyar revizionista katonai körök csehszlovákellenes terveiket, a szovjetellenes intervencióba való bekapcsolódás útján realizálni. Így módon a csehszlovák munkásság bojkottja egyben a nemzetközi reakció támaszát kereső magyar külpolitikai törekvések ellen is irányult. Horthy katonai-revizionista terveinek elemzése jól rávilágít arra, hogy a tervek megvalósulása — nem utolsó sorban — a fehérterror kiszélesítését, a szomszédos népek demokratikus vívmányainak megghiúsítását szolgálja.¹² Emiatt 1920 tavaszán és nyarán igen bonyolulttá vált a helyzet. A bojkottot — mint ismeretes — a reformista Nemzetközi Szakszervezeti Központ hirdette meg a haladó közvélemény és forradalmi erők nyomására. Tartalmában nem forradalmi akciónak szánta. Így fogták fel azt a csehszlovák szociáldemokrácia jobboldali vezetői is. A bojkott megvalósulása Csehszlovákiában azonban túllépte a megadott kereteket. A vezetés szinte kezdettől a forradalmi munkásság kezébe ment át, ami azt az osztályharc szerves részévé változtatta. Ez nemcsak abban mutatkozott meg, hogy igyekezett elhárítani az államapparátusnak a bojkott megsértésére irányuló sorozatos kísérleteit,¹³ hanem abban is, hogy amikor a bojkottot augusztus 8-tól a Szakszervezeti Szövetség beszüntette, a csehszlovák szakszervezeti bürokrácia felszólítása ellenére a bojkott tovább tartott.¹⁴ Erről írta a „Proletár” c. magyar kommunista lap, hogy Csehszlovákiában „új típusú bojkott” születik.¹⁵ A bojkottot Csehszlovákia számos területén — Csehországban és másutt — a munkásság tömegtüntetésekkel, szolidaritási és egyéb akciókkal (pl. gyűjtések a fehérterror üldözötteinek megsegítésére stb.) támasztotta alá.¹⁶

A bojkott — jöllehet a célja nem a Horthy-rend megdöntése volt — nagy nemzetközi szolidaritási akcióként értékelhető, s jelentősége a magyarországi haladó erők küzdelme szempontjából is számottevő volt.

A csehszlovák — magyar haladó és forradalmi erők eme együttműködésében jelentős szerepet vállalt a Csehszlovákiában tevékenykedő magyar emigráció.

A magyar emigráció összetételét tekintve nem volt egységes, sőt a fehérterror Magyarországára elleni közös fellépés koncepciója sem alakult ki. A fehérterror elleni harc két koncepciója jött létre a csehszlovákiai magyar emigrációban.

¹² Részletesebben: Boros Ferenc: O protičeskoslovenských revizionistických plánech... m.

¹³ Ilyen kísérletekre már a bojkott megkezdésekor sor került. A bojkott ugyanis sértette a szlovákiai földbirtokosok és a csehszlovák tőkések érdekeit. Károsodás érte őket abból eredően is, hogy a magyar reakció ellen bojkottal válaszolt. Így helyenként csak részlegesen hajtották végre a bojkottot.

¹⁴ A bojkott fokozatosan csak augusztus 25-én szűnt meg Csehszlovákiában. Lásd a Magyar Vezérkari Főnökséghez befutott jelentéseket. HL (Hadtörténeti Levéltár) VFK I. oszt. 1920. 21. 531.

¹⁵ Proletár, 1920. aug. 26. A cseh forradalmi munkásság folytatja a bojkottot.

¹⁶ Lásd: Červen. III. évf. 17. sz.

Az egyik koncepció a nem-kommunista emigrációt, a szociáldemokrata reformista szárnyát (Garamit), a centrista szárnyat (Kunfit, Böhmöt, Garbait stb.) fogta össze, míg a másikat a kommunista emigráció fejlesztette ki. Mindkét csoportnak voltak kapcsolatai a csehszlovák társadalom különböző rétegeivel.

A nem-kommunista emigrációs csoportok központja — éppen úgy, mint a kommunista emigrációé — Bécs volt. Az 1919 október végén, november közepén elindított, s a nem-kommunista emigráció törekvéseit, állásfoglalásait többé-kevésbé kifejező újságok, mint pl. a Bécsi Magyar Újság, Az Ember megjelenésük után csakhamar eljutottak Csehszlovákiába is.¹⁷ A Tanácsköztársaság leverése után kiforratlan magyarországi helyzet a szociáldemokrata és polgári emigráció jelentős részének magatartására sokáig hatással volt, állandóan táplálták azt a reményt, hogy a hazai ellenzéki, liberális, demokratikus erőkre építve sikerül holmi polgári demokratikus fejlődési irányt diktálni, s olyan rendszert létrehozni, amelybe számukra kedvező módon „épülhetnek be”. Feladatuknak ezért a magyarországi demokratikus, liberális burzsoá erők támogatását, s azok nemzetközi pozícióinak erősítését tekintették.

Peidl Gyula szakszervezeti kormányának hatalomrajutása után még bizonyos csehszlovák burzsoá körök is lehetségesnek látták, Friedrich István és József főherceg előtérbe kerülésekor pedig egyre nyíltabban hangoztatták, hogy a két ország normális kapcsolatai megteremtésének előfeltétele végett Magyarországon polgári demokratikus kormányzat létrehozása lenne célszerű, amely kevesebb veszélyt jelentene Csehszlovákia számára, mint a legitimisták, vagy a „szegedi ellenforradalmi kormány” hatalomirányítása.¹⁸ Ezért a magyarországi eseményeket ebben az irányban igyekeztek befolyásolni, s a prágai magyar követséggel is felvették a kapcsolatot,¹⁹ sőt Flieder csehszlovák követ Garamival is találkozott Bécsben.

A magyarországi liberális és szociáldemokrata körök részéről is megvolt bizonyos „csehszlovák orientáció”, ami többek között abban mutatkozott meg, hogy a csehszlovák polgári demokráciát mint példát ajánlották követendőnek Magyarország számára is, mondván, hogy e köztársaság kiváló vezetői „ügyes” taktikával, a szociáldemokrácia és a burzsoázia együttműködésével megmenették a tőke uralmát az első világháború utáni kritikus időben. A Népszava pl. Masaryk üzeneteként „A bolsevizmus nem marxizmus” címmel közölt egy cikket, amelyben a szerző a csehszlovák köztársaság „szilárdságát”, az „igazi marxizmus talajáról” (értsd reformizmus — B. F.) vívott bolsevizmus elleni harccal bizonygatta. Mint a cikkben kifejtette: „A csehszlovák demokratikus köztársaság vértzetten áll minden támadó kísérlettel szemben, ügyeit szociáldemokraták és java fajtabeli polgári demokraták intézik, akik államférfiúi

¹⁷ Az Ember, 1920. nov. 14.

¹⁸ Részletesebben lásd: Boros Ferenc id. kand. értekezése. 162—164. o.

¹⁹ OL (Országos Levéltár), KÜM (Külgyminisztérium) Prágai Követség, 962/19.

tisztánlátással egyfelől a klerikális reakciót törik le, másfelől a bolsevizmus alól húzzák ki a gyékényt.”²⁰

Azt az irányt, amely a „beilleszkedés” útját egyengette Magyarországon, az emigrációban kezdetben a Garami befolyása alatt álló Bécsi Magyar Újság köré tömörülő emigráns vezetők képviselték. Ezek szorgalmazták a csehszlovák — magyar polgári alapon történő közeledést. A magyarországi ellenforradalmi reakció elleni harcot a lap kezdetben rendkívül óvatosan, felemás módon vetette fel s ezért sokan „Horthy-Magyarország szócsövének tekintették”. A Bécsi Magyar Újság „közvetítő” szerepre való törekvése megmutatkozott a magyar „béke delegáció” Párizsba utazása után is. Az emigráns lap szembe fordulása Horthyékkal csak 1920 februárjában, Somogyi és Bacsó meggyilkolása után következett be.

A Bécsi Magyar Újsággal ellentétben Az Ember c. emigráns lap, amely elsősorban a Kunfi Zsigmond és társai körül tömörülő emigrációs csoportnak volt a szócsöve, de megszólaltatta az emigráció forradalmár képviselőit is, pl. Gábor Andort, Molnár Árpádot. Nemcsak a fehérterror tényeit tárta a nemzetközi közvélemény elé, de bírálta a hazai szociáldemokrácia behódoló politikáját is és leleplezte Horthy revizionista törekvéseit. Gróf Apponyi Albert párizsi küldetéséről a következőket írta: „Apponyiék olyan önrendelkezésről szavalnak, amely a nemzetiségeket magyar recept szerint Horthy-módszerrel szavaztatná meg, ahol fehérterroristák folytatnának eszmecserét azokkal, akik nem lelkesednek a Jehlicskákért, a Kutkafalvyakért.”²¹

A szociáldemokrata és a polgári emigráció a fehérterrorellenes nemzetközi harc szervezésének jelentős tényezője volt. Lapjaik híryanagaira támaszkodott a csehszlovák sajtó is és felhasználta azokat. A csehszlovák sajtó propagandatevékenysége nemcsak a csehszlovák és a nemzetközi közvélemény tájékoztatását segítette elő, de hozzájárult ahhoz is, hogy 1920 folyamán fehérterrorellenes megmozdulások egész sora zajlott le Csehszlovákiában. Ezekben a lapokban a fehérterrornak, Horthy revíziós terveinek nemcsak a leleplezése, bírálata, hanem azok cáfolhatatlan dokumentumai is napvilágot láttak.²²

Az emigráció képviselői szoros kapcsolatban voltak csehszlovák polgári és szociáldemokrata vezetőkkel. 1920 folyamán az emigráció számos képviselője járt Csehszlovákiában is. Tárgyalt vezető csehszlovák politikusokkal, így Tusár miniszterelnökkel, Beneš külügyminiszterrel, Šrobár és Hodža politi-

²⁰ Népszava, 1919. aug. 30. A bolsevizmus nem marxizmus. Masaryk üzenete.

²¹ Az Ember, 1920. febr. 7. A magyar reakció és a népek önrendelkezési joga.

²² Így pl. a bécsi magyar követségről megszerzett Reich-féle dokumentumok Horthy titkos diplomáciájának és az általa támogatott irredenta mozgalom leleplezéséről. Világosság, 1920. szept. 22. A követség kárpitjai mögött: Akták Horthyék szlovenskoí irredentájáról (Az Ember, 1920. szept. 19.); A francia — magyar titkos szerződés (Világosság, 1920. okt. 6.); Mire tanítja a Felvidéki Liga a Felvidékre utazó magyarokat? E dokumentumokat a csehszlovák sajtó is közzétette, vagy legalábbis ismertette. Az egész ügy nagyon kellemetlenül érintette a magyar kormányt.

kusokkal.²³ 1920 nyarán ez a kapcsolatkeresés fokozódott s szoros összefüggésben a bojkottal, majd a kisantant létrehozásával kialakult a nem-kommunista emigráció ún. *kisantant orientációja*, ami tulajdonképpen egyet jelentett azzal, hogy a szociáldemokrata és a polgári emigráció jelentős része a Horthy-reakció uralma elleni harcában reményét a nyugati demokráciák és a szomszédos országok kormányainak segítségébe helyezte.²⁴ Közvetlen céljuk egy ellenkormány létrehozása, továbbá Csehszlovákia és Magyarország közötti háború esetén az emigráció felfegyverzése volt.²⁵ Terveikben szerepet játszott a pécsi válságnak a kisantant segítségével történő megoldása is.²⁶ Az emigráció ezen tervének reálisnak mondható alapja volt.

A csehszlovák kormány ugyanis erőlyesen fellépett a monarchista reakció ellen a Magyar Tanácsköztársaság proletárállam leverése után. Ezt az erélyt azonban már nem tapasztalhatjuk ennyire Horthyval s a Huszár-féle koalíciós kormánnyal szemben. Ebben a változásban az a körülmény játszott szerepet, hogy a magyarországi fejlődés külpolitikailag az antanthatalmaktól függött, s az antant álláspontot — mindenekelőtt a békekötésre való tekintettel —, a kis államoknak, így Csehszlovákiának is méltányolniuk kellett. Másrészt, a csehszlovák kormány alapján véve tudatában volt annak, hogy egy demokratikus rendszer Magyarországon egyelőre irreális, márcsak azért is, mert a magyarországi ellenzéki erők bázisa gyenge, másrészt sem az antant, sem a magyarországi burzsoázia nem kívánta egy levert proletárállam után „az erős kéz” politikáját felcserélni a „lazítás” politikájával.

A burzsoá Csehszlovákiától, amely részese volt a Magyar Tanácsköztársaság leverésének, egyébként is illuzórikus volt azt várni, hogy a magyarországi polgári demokratikus fejlődés egyik aktív támogatója legyen, hiszen nem voltak különösen jó tapasztalatai a magyarországi polgári demokratikus kormányzat időszakából sem, mivel Károlyi Mihály kormánya demokratikus jelszavakkal átitatott nemzetiségi demagógiával próbálta megakadályozni a cseh és a szlovák nép közös államának megszilárdulását s harcolt a történelmi Magyarország „integritásáért”, sőt 1919 augusztusa után is arról győződhetett meg, hogy a magyar burzsoá társadalom egyes rétegei között nem sok különbség volt a revízió kérdésében. E tekintetben a szociáldemokrácia is a revizionista magyar uralkodó köröket támogatta,²⁷ nem beszélve arról, hogy az emigráció szociáldemokrata és polgári képviselői sem rejtették véka alá, hogy ők sem

²³ Bécsi Magyar Újság, 1920. ápr. 25., 27., május 4.

²⁴ Dr. Löwy Ödön: Az emigráció kupecsei. Wien. 1923. 10–16. o. Részletesebben: Boros Ferenc: id. kand. értekezés. 397–398. o.

²⁵ Az Ember, 1920. aug. 15. Az emigráció kötelessége. (Vezércikk.)

²⁶ AMZV-Videň 1920/87. (1920. szept. 7.) A terv az volt, hogy Pécssett egy ellenforradalmi kormányt hoznak létre, s a jugoszláv megszállást ott mindaddig fenntartanak, amíg az új kormány az utódállamok segítségével meg nem erősödik. E célból Csehszlovákiában és Jugoszláviában katonai egységeket hoznak létre emigránsokból, ami szerintük Romániában is minden bizonnyal sikerülne.

²⁷ Részletesebben foglalkozik a kérdéssel a szerző i. disszertációjában.

mondanak le a revízióról, csak azt egy későbbi időre, a demokratikus köztársaság megteremtése utáni időre akarják elhalasztani.²⁸ A magyarországi polgári demokratikus út támogatása csehszlovák részről így lekerült a napi-rendről. Ez annál inkább megtörténhetett, mivel a csehszlovák kormány érdekeinek megfelelt a magyarországi forradalmi erőkkkel való leszámolás. Sőt a csehszlovák kormány a magyar kommunista mozgalom elleni harcban együttműködött a magyar reakcióval²⁹ — egy olyan időben, amikor a Horthy-rendszer revizionista politikai törekvései elleni védelmet az antant és az utódállamok segítségével kereste.

A demokratikus út irreálisából kiindulva a benesi külpolitika az emigrációval szemben óvatos álláspontra helyezkedett: az emigráció nem kapott komolyabb biztatást ez említett sorozatos megbeszéléseken.³⁰

1920 nyarán, amikor az emigráció képviselői Flieger csehszlovák bécsi követ, sőt Renner osztrák kancellár által is támogatott újból ostromolták javaslataikkal a csehszlovák kormányt, annak válasza elutasító volt. Benes közölte Flieger követtel, hogy a „csehszlovák kormány a dologba beleavatkozni nem fog”.³¹

➤ Az elmondottakból következik, hogy a csehszlovák burzsoáziának és politikájának a magyarországi fejlődéshez való viszonya egy adott tény volt. E tény figyelembevételének elmulasztása az emigráció részéről csak irreális tervezgetésekre, elképzelésekre vezethetett. Az emigráció vezetői később alapjában véve helyesen ismerték fel a helyzetet, s egyben elismerték akkori koncepciójuk irreálisát. Szende Pál, az emigráció egyik jelentős polgári radikális képviselője 1922-ben azt írta, hogy Clark Magyarországra érkezésekor „még felcsillant némi halvány reménysugár”. Most már világosan látható, hogy „mily naivitás volt akkor részünkről az a remény, hogy az entente maga fog Magyarországon demokratikus kormányzatról gondoskodni.” Majd vádlóan hozzátette: az antant csak addig dobálódzott demokratikus jelszavakkal, amíg Magyarországon Tanácsköztársaság volt. Mihelyt azonban megváltozott a helyzet, „nem akartak többé demokráciáról tudni. . . London, Párizs, Róma

²⁸ Lásd pl. Bécsi Magyar Újság, 1920. máj. 9. Isten békéje.; Világosság, 1920. jún. 1. 4—6. old.; „... meg vagyunk győződve arról is — írja Kunfi —, hogy a békeszerződésnek ezek a korrektúrái megvalósulnak, mihelyt olyan Magyarország kerül mai helyére, amelyben nem a korbács és a tisztikaré lesz a döntő szó és a döntő tett”.

²⁹ Venkov, 1919. dec. 2-i sz.-ban Az Est c. magyar lapra hivatkozva olvashatjuk, hogy 1919 decemberében Teleki és Tusar között tárgyalásokra került sor magyar politikai emigránsok kiadatásáról. Tusar ezt megtagadta, de ígéretet tett, mondván: „Československá vláda se bude starat o to, aby uprchlíci nerušili politiku Československa”, mivel „v Československé republice nemůžeme bolševizmus zapustiti kořen”. Az együttműködésnek számos konkrét példáját említhetnénk meg. Ezek között jelentősek: a csehszlovák katonai bíróság 10.507/1919. sz. jogsegélykérés a magyar hatóságoktól (MMI A. II. 11/4), továbbá lásd ezzel kapcsolatosan: A. Kodytkova, 1919. c. visszaemlékezéseit, amelyben leírja, hogy 1920 tavaszán a magyar kormány kiadta őt a csehszlovák katonai bíróságnak és besorozták a Múna-perbe. 102. o.

³⁰ Lásd: Bécsi Magyar Újság, 1920. ápr. 25., 27.

³¹ AMZV-Videň 1920/87. (1920. szept. 7.)

tábornokai és diplomatái lettek a kurzus keresztapjai.”³² S e tekintetben nem voltak kivételek az utódállamok sem. „Mindemez államokban találhatók politikusok és különösen hatalmas gazdasági csoportok, amelyeknek a Horthy-uralom módszerei, különösen pedig az a mód, ahogyan a munkásokkal elbánt, rokonszenvesek... Amióta a Habsburg-veszély megszűnt, sokan vallják az utódállamokban azt a nézetet, hogy Horthy uralma a legkedvezőbb állapot, mert ez úgy Károlyi visszatértét, mind a magyar demokráciának a diadalát... megakadályozza.”³³ Szende rámutatott arra is, hogy az a réteg, amely az utódállamokban támogatta az emigrációt és szimpatizált vele, csekély befolyással rendelkezett. Azok az érdekcsoportok ellenben, amelyeknek háta mögött kevesen álltak, de hatalmuk annál nagyobb volt, mindenképpen támogatták Horthyt, illetve semmit sem tettek megbuktatására. „El lehet mondani, hogy a Horthy-rendszer létét a nagyentente nyílt és befolyásos utódállambeli politikusok titkos rokonszenvének köszönheti”³⁴ — írta. Fényes Samu „Hazavezető nyomok” c. cikkében, 1920. augusztus 13-án, kiábrándultan állapította meg: „Egyik diadalmastól sem lehet hát elvárni, hogy a demokrácia lovagja és az emberi szabadságok kiterjesztője lesz. És ami vonatkozik a nagyententere, az alkalmazandó a kisentente államaira is...”³⁵ Végül Garami is leszögezte, nem volt könnyű a „külföld jóérezsű, demokratikus elveket valló politikusait” az antidemokratikus terror ellen megnyerni, mert ezek rettegtek a bolsevizmustól.”³⁶

A fent elmondottak persze nem jelentik azt, hogy a csehszlovák polgári demokrácia megtagadott minden segítséget a magyarországi fehérterror elleni harcban. Ellentmondana az ilyen megállapításnak többek között az a tény, hogy az emigráció képviselői, tömegei tartózkodhattak Csehszlovákia területén — jóllehet ez nem elsősorban a burzsoá államapparátus jóindulatával volt magyarázható. A nem-kommunista emigráció lapjait a csehszlovák kormányzat támogatta, terjesztésüket elősegítette.³⁷ A hazai és nemzetközi demokratikus közvélemény felé mintegy elégtételként, továbbá a revíziós magyar külpolitika elleni mérsékelt fenyegetésként az emigráció vezetőivel időnként tárgyalásba bocsátkozott, sőt megszólaltatta még Károlyi Mihályt is.³⁸ Az el-

³² Szende Pál: Új október felé. Bécsi Magyar Kiadó. Wien, 1922. 9. o.

³³ Uo. 8. o.

³⁴ Uo. 17. o.

³⁵ Bécsi Magyar Újság, 1920. aug. 13.

³⁶ Garami Ernő: Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulmányok. Leipzig—Wien, 1922. 206—120. old.

³⁷ Az Ember, 1920. ápr. 11-i száma pl. azzal büszkélkedik, hogy volt idő, amikor nem engedték be Szlovákiába a lapot. A helyzet azóta megváltozott. „Szlovensko minisztere... biztosítja lapunk szabad terjesztését.” A szlovák teljhatalmú miniszter 4694. prez. sz. rendeletében 1920. jún. 7-i keltezéssel felszólítja a főispánokat, hogy a Kunfi Zsigmond szerkesztésében, Bécsben megjelenő időszakos lap, a Világosság terjesztését és szállítását Szlovákia területén engedélyezzék. (A Világosság 1920 nyarán jelent meg. — B. F.) Ugyancsak megjelenése után mindjárt engedélyezték a Jövő (Garami-féle) c. lap terjesztését is 1921-ben.

³⁸ Lásd: Národná politika, 1920. aug. 15. Interjú Károlyi Mihály gróffal. Károlyi többek között a várható magyarországi politikai fejlődésről nyilatkozott.

lenforradalmi magyar kormány szemében mindez persze szálfka volt és azzal vádolta a csehszlovák kormányt, hogy az Magyarország ellen pénzeli az emigrációt.³⁹

A nem-kommunista emigráns lapok (Az Ember, a Bécsi Magyar Újság, a Világosság) csehszlovákiai terjesztésének engedélyezése és támogatása elsősorban nem „kurzus-ellenességükkel”, hanem kommunista-ellenességükkel függött össze: Antikommunista mivoltuk a cseh burzsoázia számára nagy szerepet játszhatott az erősödő szlovákiai baloldali, mindenekelőtt magyar nyelvű mozgalmak elleni harcban.

E lapok kommunistaellenessége, a kommunista mozgalomról és a magyarországi proletárdiktatúráról terjesztett rágalmai korán kiváltották a csehszlovák burzsoá közvélemény figyelmét. „Az Ember” 1920. április 25-i száma pl. megbízható forrásból” közölte, hogy Horthy „álbolsevik ügynököket” küld Szlovákiába. „Ezek — írja — a bolsevizmus jelszavával akarják megbontani a munkásosztály egységét.” „Megfizetett Horthy-bérencek próbálnak bolsevik agitációt és felfordulást csinálni Szlovákiában” — állapítja meg.⁴⁰ Kunfi Zsigmond „Nyílt levél Szlovensko munkásságához!” c. cikkében, 1920. május 17-én rámutatott „a Tanácsköztársaság szörnyű következményeire” és „óvta” a szlovák proletariátust ennek az útnak a követésétől. Kijelentette: „Aki ma a Magyarországot körülvevő államok bármelyikében a proletárdiktatúra komoly megteremtésén dolgozik: az tudatosan, vagy öntudatlanul Horthyék szövetségese, az erősíti a fehérterror uralmát és gyengíti a vele ellentétes és ma ellenséges államok nemzetközi helyzetét, az meghosszabbítja a magyar proletariátus Golgothajárását.”⁴¹

A levél felkeltette a csehszlovák munkásmozgalom egész jobbszárnyának és a csehszlovák burzsoá közvéleménynek a figyelmét — lapjaik közölték és bőségesen kommentálták a levelet — s felhasználták az erősödő szociáldemokrata balszárny ellen, s indítékot nyertek belőle a magyar kommunista emigránsok üldözéséhez. Amikor 1920 nyarán Kunfi Zsigmond és Böhm Vilmos, Flieder csehszlovák követnél tett látogatásukon arra kérték a csehszlovák kormányt, adjon engedélyt 200–300 magyar szociáldemokrata emigránsnak Csehszlovákia területére való küldésére — azzal indokolták, hogy egész Szlovákia tele van „a kommunisták terrorista agitátoraival”, akiket Budapestről irányítottak oda és szerintük éppen azoknak az „elvtársaknak” a jelenléte

³⁹ PI (Párttörténeti Intézet) Arch. Vádiratsorozat. Bp. Ügy. 1921-Kü. 80.241. (1921. aug. 19.) 1–5. o. A vád a következő volt: Magyarországot (azaz a magyar ellenforradalmi rendszert) rossz színben tüntetik fel külföld előtt, „felkeltik a világ gyűlöletét Magyarország iránt”, a kisantanttal működnek együtt, annak katonai beavatkozását sürgetik és az utódállamok magyarságát is ez irányban befolyásolják. — A magyar kormánysszervek 1920 folyamán többször kísérletet tettek a Bécsi Magyar Újság megvásárlására, ami ugyancsak bizonyítéka annak, hogy az emigrációtól, kapcsolataiktól nagyon tartott az ellenforradalmi reakció.

⁴⁰ Az Ember, 1920. ápr. 25.

⁴¹ Uo. 1920. máj 17., továbbá: Robotnické noviny, 1920. máj. 18.; Národní listy, 1920. máj. 20.

hatna megnyugtatóan a csehszlovák munkásságra, akik a kommunizmust Magyarországon átérték és árnyoldalai révén kigyógyultak abból.⁴²

Amikor 1920 nyarán az említett lapok kommunistaellenessége fokozódott, csehszlovákiai támogatásuk is nagyobb méretű lett. „Az Ember” 1920. augusztus 15-i száma arról írt, hogy „a nagy érdeklődés szükségessé tette, hogy Szlovenszkóban önálló kiadóhivatalt létesítsünk”.

Míg a centrista emigráció kommunistaellenessége, uszítása károsan hatott a forradalmi erők harcára, segítséget adott a kommunista befolyás ellen hadakozó pozsonyi magyar jobboldali szociáldemokrata vezetőknek. A Robotnické noviny pl. felhívta a munkások figyelmét arra, hogy ne higgyenek a magyar kommunistáknak, mert „egy részük irredenta, a másik részének pedig az a feladata, hogy a szlovák proletariátust a proletárdiktatúra jelszavával megnyerje a III. Internacionálé elveinek”.⁴³

Követelte továbbá, hogy vizsgálják felül a szlovákiai pártszervezetek tagságát és funkcionáriusait s a csehszlovák szervezeteket határolják el a magyar szervezettől. Az opportunisták vezetők szorgalmazták, hogy válasszanak új vezetőségeket és a szervezetek élére állítsanak megbízható cseh vagy szlovák személyeket.

1920 szeptemberében a Mayer Samu és Wittich Pál (régí opportunisták szociáldemokraták) körül tömörülő pozsonyi „munkásság kérésére” Rónai Zoltán megjelent Pozsonyban és „áldozatos, önzetlen, óriási” munkájával „igyekezett menteni, ami menthető” volt.⁴⁴ Még számos olyan tényt felsorolhatnánk, amelyek bizonyítják, hogy a Kunfi-féle centristák káros irányban igyekeztek befolyásolni az erősen balra tartó szlovákiai munkásmozgalmat, amelynek kapcsán gátolták a kommunista emigráció harcát az ellenforradalmi reakció ellen. Abból a megtévesztő elvből indultak ki, hogy a kommunista mozgalom gyengíti azoknak az államoknak a helyzetét, amelyek képesek lennének kieszközölni pl. a magyar hadsereg lefegyverzését. Márpedig, ha a csehszlovák burzsoázia azt látja, hogy Horthy gyengítése azzal a veszéllyel jár, hogy esetleg a „bolsevizmus” kerül ismételtén hatalomra Magyarországon, akkor eleve nem nyújt segítséget a fehérterror rendszerének eltávolításához, nem engedi meg a szervezkedést az ország területén, mert — ahogy a Bécsi Magyar Újság írta: „A magyar emigráció kedvéért — ilyen körülmények között nem teszik ki a mai állami és társadalmi rendjét a fölforgatás veszedelmének.”⁴⁵ A centristák és a többi nem-kommunista irányzatok a kommunistákat,

⁴² AMZV Videň 1920/67. (1920. júl. 9.)

⁴³ Robotnické noviny, 1920. júl. 21.

⁴⁴ Göndör Ferenc: Vallomások könyve. Wien, 1922. 195—198. o. Göndör itt leírja, hogy a helyzet ekkor már „teljesen meg volt mérgezve”. Volt egy idő Csehszlovákiában, amikor Kunfi Zsigmond, Böhm Vilmos, vagy Garbai Sándor a közelébe nem mehettek a Szlovákiában levő munkásotthonoknak, lévén ők árulók. Viszont a szlovákiai magyar munkásság ünnepelt vezérei olyanok voltak mint Seiden Ármin, Guttman Henrik, Illés Béla, Siedler Ernő, Sugár Tivadar stb.

⁴⁵ Bécsi Magyar Újság, 1920. szept. 3. Veszedelem mindnyájunkra... (Vezércikk).

a vendégjog megcsúfolásával vádolták, amely kiváltotta a burzsoázia ellen-szenvét s ennek következményeit nem a kommunistáknak, hanem nekik kell viselniök. Nem csoda ezek után, hogy sokan a nem-kommunista emigráció tagjai közül a burzsoázia szolgálatába szegődtek a kommunisták elleni harc-ban.⁴⁶

A polgári és a szociáldemokrata emigráció csehszlovákiai kapcsolataiban e kettősséget nem szabad figyelmen kívül hagyni. E kettősség szorosan össze-függött s tulajdonképpen egyenes következménye volt a társadalmi haladás kérdésében elfoglalt álláspontjuknak. Mindezek megállapításával nem kíván-juk csökkenteni az emigráció Horthy Magyarországa elleni harcának jelentő-ségét, de tény, hogy koncepciójuk és abból eredő magatartásuk a forradalmi erők harcát az adott időben bénítani igyekezett, s ez károsan hatott nemcsak a magyar, de a csehszlovák munkásmozgalomra is.

Egészen más utakon járt a kommunista emigráció, amely a proletárdikta-túra s a forradalom eszméjéhez hű maradt kommunistákat gyűjtötte össze.

A magyar kommunisták 1920 tavaszán és nyarán még mindig nagy re-ményeket fűztek a világforradalom kirobbanásához s úgy vélték, hogy a „fehér-terror után Magyarországon csak Noske-féle formában jöhet a demokrácia”. Ebből következett, hogy a polgári demokráciáért folyó harcot nem tekintet-ték a proletariátus érdekének.

A kommunista emigráció ebből a tételből indult ki, és a hazai forradalmi erők bátorításán túl arra törekedett, hogy minden erejével részt vegyen a nem-zetközi proletariátus osztályharcában, a forradalmi hullám szélesítésében, ki-építse kapcsolatait a szomszédos országok forradalmi erőivel és szorosabbra vonja az ún. „vasgyűrűt” a fehérterror Magyarországa körül. Ez a politika az adott viszonyok között alapjában véve az egyetlen helyes, forradalmi poli-tika volt.

A magyar kommunista emigráció tevékenységének egyik fontos terüle-tévé Csehszlovákia vált, ahol a balratolódás 1920 tavaszán és nyarán fokozó-dott, s — ahogy erről már szó volt — a munkásság fehérterror-ellenes harca növekedett. A bécsi központ 1920 első felében számos magyar emigránst küldött Csehszlovákiába, akiknek feladata az odakerült emigránsok tevékeny-ségének összefogása, irányítása volt, továbbá: bekapcsolódás a balszárny harcának támogatásába — főleg a magyarok lakta területeken. A magyar kom-munisták bécsi ideiglenes Központi Bizottságának megbízásából Hamburger Jenő, Pór Ernő, Seidler Ernő, Karikás Frigyes, Friedler Rezső, Münnich Ferenc, Illés Béla, Hajtay Frigyes, Jász Dezső és még sokan mások Szlovákiában és Kárpát-Ukrajnában tevékenykedtek, míg Liberecben (Reichenberg) Alpári Gyula dolgozott.

⁴⁶ Lásd: Proletár, 1920. okt. 21., nov. 18., dec. 16-i számait, amelyek leleplezik ezt a szerepüket.

Tevékenységük sokrétű volt. Széles körű kapcsolatokat építettek ki a balszárnyal, mindenekelőtt a fehérterror elleni harcban. Bécsből érkező vezető kommunisták részt vettek pl. a balszárny Prágában 1920 február első felében megtartott tanácskozásain,⁴⁷ ahol a fehérterror elleni harc is jelentős súllyal szerepelt. Részt vettek az 1920. március 1-én, a Lidový dűmben tartott nagygyűlésen, ahol felszólaltak, s a csehszlovák forradalmi munkásság támogatását kérték a fehérterror elleni küzdelmükhöz.⁴⁸ Emellett nagy számban kapcsolódtak be, főleg Szlovákiában, annak is leginkább déli, magyarlakta területein és Kárpát-Ukrajnában — a baloldali erők harcába s a kortárs, Svetlik szavaival élve „a megerősödött baloldallal együtt itt hihetetlen gyorsasággal juttatták győzelemre a proletárinternacionalizmus és a nemzetközi forradalom gondolatát”.⁴⁹

Ez annál is inkább bekövetkezett, mivel a szlovákiai magyar dolgozó tömegek a legközvetlenebbül érezték a magyarországi revizionista törekvésekből származó, s a fehérterror szlovákiai kiterjesztésére irányuló veszélyt. Ezért az ellenforradalom kibontakozása Magyarországon döntő fordulatot hozott a szlovákiai magyar munkásság soraiban. A magyar reakció győzelme után a csehszlovák munkásmozgalommal való kapcsolat kiépítésének vágya meggyorsult. A szlovákiai munkásmozgalom internacionalista egyesítésének a magyar nyelvű szervezetek többé-kevésbé élharcosai lettek. Ezt mutatja a magyar és a német össz-szlovákiai baloldali küldöttek és a csehszlovák szakszervezetek képviselőinek már az 1919. szeptember 28-án Pozsonyban megtartott ülése, de méginkább a december 7-i pozsonyi tanácskozás, amelyen a szociáldemokrata párt kassai, komáromi, érsekújvári, nyitrai és pozsonyi magyar és német szervezetei vettek részt, s ahol elfogadták a kassai (volt felső-magyarországi) szervezet álláspontját, miszerint egységes pártot kell alakítani az országban és felhívtak minden német és magyar szociáldemokrata szervezetet, hogy „csatlakozzanak a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárthoz”.⁵⁰ A szlovákiai magyar munkásság állásfoglalásának abból a szempontból is nagy jelentősége volt, hogy — amint erre a magyar hadvezetőség is többször rámutatott — az irredenta mozgalom talaja ezeken a területeken mindvégig nagyon ingatag maradt.⁵¹

A gyors balratolódást, a kassai központ előtérbe kerülését, a pozsonyi jobboldali szociáldemokrata vezetőség befolyásának csökkenését a jobboldali szociáldemokrácia és burzsoázia — bár túlzással — jórészt a magyar emigráció

⁴⁷ SUA. PMV. 1920. K/44/812.; Kladenská svoboda, 1920. ápr. 8., UVA. MNO. S-41/25.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ A Harc, 1920. szept. 8. Svetlik: A szlovák munkásmozgalom és a Magyar Tanácsköztársaság.

⁵⁰ Lásd: M. Dzvonik: Ohlas Velkej októbrovej socialistickej revolúcie na Slovensku (1918—1919). Bratislava, PVPL 1957. 174. o.

⁵¹ Lásd erről részletesebben: Boros Ferenc: O protičeskoslovenských revizionistických plánech horthyovské reakce (1919—1920) ČCH. 1967. 3. sz. 344—368. o.

tevékenységének tulajdonította.⁵² Šrobár tett is már 1920 tavaszán újabb kísérleteket a kommunista emigráció menedékjogának korlátozására.⁵³

Különösen jól szemléltethető a magyar kommunista emigránsok részvétele a szlovákiai és kárpát-ukrajnai munkásság osztályharcában 1920 nyarán.⁵⁴ A kommunista emigráció a bojkottot igyekezett összekapcsolni a nemzetközi proletariátus osztályharcával. Kárpát-Ukrajnát ez időben, főleg a Vörös Hadsereg előretörésének időszakában fontos stratégiai területnek tekintette. Részben a közelgő Vörös Hadsereg, másrészt Horthy revizionista tervei miatt. A Vörös Hadsereg esetleges előrenyomulásának elősegítését, Horthy reakciós terveinek megakadályozását célzó akciók szervezése végett a bécsi központ megbízásából, hónapokon át tevékenykedett e területen Münnich Ferenc.⁵⁵ Kárpát-Ukrajna forradalmi munkássága szoros kapcsolatot tartott fenn „Vörös Kladno”-val.⁵⁶

A magyar kommunisták ez időben részt vettek a szlovákiai forradalmi munkásság harcaiban, felléptek gyűléseken, ahol az osztályharc és a proletár-internacionalizmus eszméjét hirdették.⁵⁷ Szlovákia déli területe fontos összekötő kapocs volt a hazai forradalmi erők és az emigráció között.⁵⁸

A kommunista emigráció elsősorban a szomszédos országok magyar nyelvű munkásságára támaszkodott, nála keresett védelmet, s magában Csehszlovákiában, az ottani viszonyoknak megfelelően, internacionalista kötelességének tekintette a szlovákiai magyarok támogatását, befolyásolását a reformista pártvezetőségekkel szemben. Ez lényegében mindaddig tartott, amíg a csehszlovák munkásság szervezeti széttagoltsága forradalmi alapon meg nem szűnt s a kommunista párt létre nem jött. A magyar kommunista emigráció ezt a folyamatot meggyorsítani igyekezett. Ebből a megfontolásból már 1920 februárjában kommunista szervezetet hoztak létre Kassán,⁵⁹ amely mindenekelőtt a Kassai Munkáson keresztül igyekezett hatást gyakorolni a szervezett munkásságra. A magyar kommunisták a kárpát-ukrajnai forradalmi, szocialista párt megteremtésében 1920 márciusában hasonló tevékenységet fejtettek ki. Mindezen túl támogatták a szlovákiai balszárnyat.⁶⁰ A segítség eredményességét befolyásolta, hogy az emigráció szoros kapcsolatban állt a bécsi központtal, így a nemzetközi kommunista mozgalommal s a Kominternnel való kapcsolat is érvényesülhetett. Ez különösen éreztette hatását Liberec-

⁵² Lásd: Robotnické noviny, 1920. máj. 11. Rozchod medzi mad'arskými sudruhmi v Košiciach.

⁵³ Lásd: Kassai Napló, 1920. máj. 30.

⁵⁴ Részletesebben erről lásd a szerző cikkei és i. disszertációját.

⁵⁵ Lásd: Illés Béla visszaemlékezéseit. 1965. máj. 21., jún. 9. és 19., PI Arch.

⁵⁶ GAZO SSSR. Fond. 29. o. 3. sz. 59. l.

⁵⁷ Részletesebben: a szerző idézett cikkei és disszertációja.

⁵⁸ PI Arch. F. 643/1. 16. é. 1–19.; PI Arch. Személyi dokumentumok gyűjteménye. 175.; BM Rendelet sor. 2453/1920. res. 1920. júl. 14.

⁵⁹ Lásd: Illés Béla id. visszaemlékezéseit, továbbá Jász Dezső visszaemlékezései (1965. okt. Berlin, Budapest). PI-Arch.; PI Arch. F. 643/1. 16. é. 1–19.

⁶⁰ Uo.

ben, ahol Alpári Gyula tevékenységének segítségével a felső csehországi német nyelvű szociáldemokrata balszárnya megerősödött.⁶¹

A kommunista emigráció hatását fokozta az 1920 nyarán Bécsben megjelenő magyar kommunista hetilapnak, a Proletár-nak a csehszlovákiai illegális terjesztése.⁶² A Proletár cikkei többek között a csehszlovák haladó értelmiség lapjára a Červenre is hatottak. De hatásuk különösen a szlovákiai magyar nyelvű lapokra volt igen erős.⁶³

A magyar kommunista emigránsok részt vettek a szlovákiai szociáldemokráciának a forradalmi út mellett hitet tevő és a III. Internacionáléhoz való csatlakozást kimondó konferenciáin, Zsolnán, Kassán és másutt. A kommunista emigráció és a balszárny törekvései egybeestek s ez az együttműködés a magyar nyelvű dolgozók helyes orientálódását segítette elő, ami természetesen a legnagyobb gyűlöletet váltotta ki a szociáldemokrata jobbszárny és a burzsoá államapparátus részéről. A magyar kommunista emigráció elleni támadás a baloldali erők elleni általános fellépés első hullámaként jelentkezett; tömeges kiutasítások s a menedékjog korlátozása váltották egymást, előbb Kárpát-Ukrajnában, majd Szlovákiában. A magyar kommunisták száma 1920 őszén megcsappant, annak ellenére, hogy a baloldal minden lehetőséget (parlament, sztrájk stb.) felhasznált, hogy védelmezze a magyar proletár-állam harcosait a burzsoá terrortól.⁶⁴

A csehszlovák munkásság 1920 őszén bekapcsolódott a fehérterror áldozatai hozzátartozóinak megsegítését célzó gyűjtési akcióba, amelynek politikai tartalma az emigráció menedékjogáért folyó harc, az emigráció támogatása és védelme volt. Ez a magyar emigráció harca szempontjából óriási jelentőséggel bírt, lehetővé tette a csehszlovák és a magyar forradalmi erők szoros együttműködését.

A Csehszlovákiában harcoló és tevékenységet kifejtő magyar kommunista emigránsok szívügyüknek tekintették a kommunista párt megalapítását Csehszlovákiában. Ennek szükségére sorozatosan felhívták a figyelmet. A Proletár október 14-i számában megállapította, hogy a proletárforradalom objektív feltételei Csehszlovákiában is megvannak s ebben a helyzetben a fő feladat az ideológiai kérdések tisztázása, ami megköveteli a jobboldal bomlasztó tevékenységének megakadályozását, az egységes párt megteremtését.⁶⁵

Ismeretes, hogy a Csehszlovák Kommunista Párt megalakulása rendkívül bonyolult módon ment végbe. A magyar kommunista emigrációnak a párt létrehozásával kapcsolatos álláspontja közel állt a szlovákiai ifjúkommunisták,

⁶¹ Lásd erről K. Kreibich visszaemlékezéseit. AUD KSC 10—17-Kreibich. Záznám z besedy o ustavujicim sjezdu německé sekce komunistické strany ČSR se s. Kreibichem. III. 1956.

⁶² ŠA Trenčín 1920. Podžup. RH 2276.; 26740.; 20404.; ŠA Levoča 2096/20. pres.

⁶³ Részletesebben a szerző id. cikkei és disszertációja.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Proletár, 1920. dec. 16. és 22.

csehországi kommunista csoportok és a klandói balszárny nézeteihez és bírálta Šmeralt késedelmeskedése miatt.

Akadtak azonban olyan nézetek is a kommunista emigráció soraiban 1920 végétől, de főleg 1921 márciusa után, amelyek ultrabaloldali tartalmúak voltak és a szeparatista törekvéseket erősítették. Ezek Šmeral „árulásáról” beszéltek,⁶⁶ ellentétben a Kommunista Párt II. kongresszusának irányvonalával, Szlovákiában szorgalmazták az önálló kommunista párt megalakulását, ami a nacionalista erők malmára hajtotta a vizet. E nézetek többé-kevésbé az emigráció helyzetéből eredő radikalizmusból, másrészt a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások figyelmen kívül hagyásából, a csehszlovák munkásmozgalom helyzetének leegyszerűsített szemléletéből eredtek.

*

Összefoglalva a magyar és csehszlovák forradalmi és haladó erők kapcsolatairól eddig elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy azok az egymástól élesen elütő körülmények, amelyek közepette 1919—1921 között a kétország forradalmi erői harcukat vívták, az együttműködés sajátos vonásait alakították ki. E kapcsolatok sokrétűek voltak és rajtuk keresztül a magyar forradalmi és haladó erők elsősorban azzal kaptak a csehszlovák munkásságtól nagy segítséget, hogy a csehszlovák munkásság küzdött a magyar emigránsok menedékjogaért, védelembe vette a fehérterror üldözötteit. Így vált lehetővé számukra, hogy Csehszlovákiában erős bázist építhessenek ki maguknak a fehérterror elleni harcukban. Emellett nagy jelentőségű volt a csehszlovák munkásság közvetett s közvetlen harca a fehérterror Magyarországa ellen is. Az emigráció csehszlovákiai kapcsolatai elősegítették a magyar proletárállam tanulságainak hasznosítását.

A tárgyalt időben kibontakozott együttműködés szerves része, s méltó folytatása volt a magyar és a csehszlovák proletariátus forradalmi hagyományainak, ezek továbbfejlesztését jelentette. S végső soron eredménye abban is megmutatkozott, hogy az együttműködés részben ellensúlyozni tudta a két ország uralkodó körei által szított nacionalista, sovíniszta gyűlölködést.

✱

Az előadásokat vita követte. Nem lehet feladatunk, hogy e gazdag polémia minden részletéről tájékoztassunk, csupán jelezni kívánjuk a legfontosabb kérdéseket. *Csizmadia Dezső*, a Nyitrai Pedagógiai Fakultás tanárának előadásával kapcsolatban felvetődött a Magyar Nap c., a 30-as években megjelent kommunista napilap jelentős tevékenysége. Ez a sajtóorgánum példája volt az antifasiszta népfrontért harcoló, kiválóan szerkesztett újságnak. A Magyar Nap

⁶⁶ Uo. 1921. márc. 10., máj. 14., 19., jún. 26.